इति स्तवोरात्रिसूक्तम् । "नमो देव्यै महादेव्यै" इति स्तवो देवीसूक्तमिति कश्चित् । तन्न । प्रतिश्लोकेन प्रतिऋचमिति प्रतिनियतनिर्देशविरोधात् । ऋक्सूक्तादिशब्दानां वैदिकमन्त्रेष्वेव रूढ्या प्रसिद्धेः । मत्स्यसूक्तमित्यादिकाचित्कतान्त्रिकव्यवहारस्य केवलयौगिकत्वेनोपपत्तेः । तेन ऋक्पदस्य श्लोके लक्षणेत्युक्तिरपि साहसमात्रम् । समुद्रमनोध्यानादिविधौ बृहद्रथन्तरपदयोः प्रतिनियतनिर्देशबलादेव लक्षणाव्यवस्थाया इव प्रकृते क्लृप्ताया एव शक्तेर्व्यवस्थादार्ढ्यस्य कैमुतिकन्यायेनैव सिद्धेः । यदि त्वेवमालोच्यते "विश्वेश्वर्यादिकं सूक्तं दृष्टं यद्ब्रह्मणा पुरा । स्तुतये योगनिद्राया मम देव्याः पुरन्दर ! । महिषान्तकरी सूक्तं सर्वसिद्धिप्रदन्तथा । देव्या ययादिकं दिव्यं दृष्टं देवैः महर्षिभिः । देवि ! प्रपन्नार्त्तिहरे प्रसीदेत्यादिकं तथा । नारायणीस्तुतिर्नाम सूक्तं परमशोभनम् । अमुष्यास्तुतये दृष्टं ब्रह्माद्यैः सकलैः सुरैः । नमो देव्यादिकं सूक्तं सर्वकामफलप्रदमिति" विशकलितवेषेण पाञ्चरात्रलक्ष्मीतन्त्रे व्यवहारदर्शनादेतेषां स्तोत्राणामपौरुषेयसिद्धान्तत्वाच्च सूक्तर्चव्यवहारो युज्यत एवेति, तदा कात्यायनीतन्त्रमते विश्वेश्वरीमिति श्लोकात् पूर्वं ब्रह्मोवाचेत्यस्य पाठाभावात्तदुत्तरमेव तत्पाठाच्च त्वं स्वाहेत्यारभ्यैव स्तोत्रारम्भः तस्य च योगनिद्रात्मकरात्रिदेवतात्वान्मरीचितन्त्रे रात्रिसूक्तपदेन निर्देश इति समाधेयम् । परन्तु तत्तन्त्रमनुसरता विश्वेश्वरीमिति श्लोकाङ्गहोमदशायां न होतव्यम् । स्तोत्रान्तिमश्लोकस्य द्वधा विभागोऽपि न कार्य्यः । देवीसूक्तेऽपि त्रेधा विभागोऽङ्गहोमे न विधेयः प्रधानविधिशेषस्याङ्गविधावन्वयेन प्रतिऋचमिति पदे लक्षणाकल्पने मानाभावादित्यवधेयम् । क्रोडतन्त्रे "प्रत्येकावर्त्तनं देवि ! त्वश्वमेधेन संमितम् । त्रिरावृत्त्या लभेत्कामान् पञ्चावृत्त्या रिपून् जयेत्" । काम्ये तु प्रयोगे विशेषः । कात्यायनीतन्त्रे "एकावृत्तादिपाठानां प्रत्यहं पठतां नृणाम् । सङ्कल्पपूर्व्वं संपूज्य न्यस्याङ्गेषु मनून् सकृत् । पश्चाद्बलिप्रदानेन फलं प्राप्नोति मानवः" । बलिश्च ब्राह्मणादिभेदेन व्यवस्थयोक्तः कालिकापुराणे विशेषः द्रष्टव्यः । तत्राशक्तानामपि तत्रैव "कुष्माण्डमिक्षुदण्डश्च मद्यमासवमेव च । एते बलिसमाः प्रोक्तास्तृप्तौ छागसमाः सदा" । छागसमाः पञ्चविंशतिवर्षावधितृप्तिजनकाः "अत्याविकानां रुधिरैः पञ्चविंशतिवार्षिकीम् । तृप्तिमाप्नोति परमां शार्दूलरुधिरैस्तथेति" तत्रैवोक्तेः । वस्तुतस्तु "न हिंस्यादिति" निषेधस्य संकोचमन्तरेणैव छागसमानतृप्तिसम्भवे छागबलिर्ब्राह्मणैर्न कार्य एव । एवं मद्यासवे अपि न देये । "वरं प्राणाः प्रगच्छन्तु ब्राह्मणो नार्पयेत्सुरामिति" "ब्राह्मणो मदिरां दत्त्वा ब्राह्मण्यादेव हीयते" इति च बृहत्सङ्गमतन्त्रवचनात् । अत एव तत्प्रतिनिधिरपि कालिकापुराणे स्मर्यते "अवश्यं विहितं यत्र मद्यं तत्र द्विजः पुनः । नारिकेलजलङ्कांस्ये, ताम्रे चैवोत्सृजेन्मधु" । कात्यायनीतन्त्रे "उपसर्गोपशान्त्यर्थं त्रिरावृत्तिं पठेन्नरः । ग्रहदोषोपशान्त्यर्थं पञ्चावृत्तं वारनने ! । महाभये समुत्पन्ने, सप्तावृत्तमुदीरयेत्" इत्यादिना फलभेदेन संख्याभेदाननेकानुक्तोपसंहृतम् "अथ वा बहुनोक्तेन किमन्येन वरानने ! । चण्ड्याः शतावृत्तपाठात्सर्वाः सिध्यन्ति सिद्धयः" इति । इतोऽप्यधिकाः सहस्रसंख्यादयोऽत्र द्रष्टव्याः । हरगौरीतन्त्रे "श्रीकामः पुत्रकामो वा सृष्टिमार्गक्रमेण तु । जपेच्छक्रादिमारभ्य शुम्भदैत्यवधावधि । आदिमारभ्य प्रजपेत्पश्चाच्छेषं समापयेत् । शान्त्यादिकामः सर्वत्र स्थितिमार्गक्रमेण तु । सावर्णिः सूर्यतनयः सावर्णिर्भविता मनुः । सङ्कटे चान्त्यमारभ्य पश्चादादि समापयेत्" । इत्यादिकस्य कामनाभेदेन पाठवैचित्र्यस्य कतिपयश्लोकमात्रपाठेन तत्तत्प्रयोगवैचित्र्यस्य च विस्तरो डामरादितन्त्रस्थोग्रन्थान्तरेभ्य एवावगन्तव्यः । केरलास्तु एकैकस्मिन्दिवसे एकैकमेव चरितं पठेदिति दिनत्रयेणैकावृत्तिरित्येकः पक्षः । "चन्द्राक्षिभूवेदकरेन्दुदस्रसङ्ख्याकानध्यायान् क्रमेण दिनभेदेन पठेदिति सप्तभिर्दिनैरेका वृत्तिरित्यन्यः पक्षः इत्याहुः । अत्र द्वितीयमेव पक्षपाठोऽयं द्विप्रकारः । इति सप्ताक्षर्यां संगृह्णन्त बहवस्तदनुयायिनोऽनुतिष्ठन्ति कचटतपयशवर्गवैरिहभपिण्डान्त्यरेफरैरङ्गाः नेत्रे शून्यं ज्ञेयं तथा स्वरे केवले कथिते" इति प्रसिद्धपरिभाषया पकारयकारककारा एकस्मिन् ठप्रेफा द्वयो र्द्विशब्दश्चतुर्षु संकेतित इति । तत्रमूलतन्त्राणि त एव जानन्ति । सन्त्यपि तानि तन्त्रवचनानि एकदिनेनैकावृत्त्यशक्तपराणि । अस्ति हि तादृशोऽप्यस्य प्रयोगः कात्यायनीतन्त्रे मन्त्रविभजनान्ते" होमे स्वाहान्तिमा एते पूजायां तु नमोऽन्तिमाः । तर्पणे तर्पया-